SHARQ MUTAFAKKIRLARI MEROSI ASOSIDA O‘QUVCHILARDA YUKSAK AXLOQIY FAZILATLARNI SHAKLLANTIRISH

Nuriddinova Sabina Zafar qizi
Jizzax davlat pedagogika universiteti
2-bosqich magistranti
tel: 93 825 90 05

Annotatsiya: Mazkur maqolada Sharq mutafakkirlari merosining o‘quvchilarda yuksak axloqiy fazilatlarni shakllantirishdagi pedagogik imkoniyatlari tahlil qilingan. Jumladan, Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Alisher Navoiy kabi mutafakkirlarning ma’naviy-axloqiy qarashlari hamda ularning yosh avlod tarbiyasidagi ahamiyati yoritilgan. Tadqiqotda o‘quvchilarda halollik, vatanparvarlik, insonparvarlik, mehr-oqibat, mas’uliyat va odob-axloq kabi fazilatlarni rivojlantirishda mutafakkirlar merosidan samarali foydalanishning metodik yo‘llari ko‘rsatib berilgan. Shuningdek, ta’lim jarayonida Sharq mutafakkirlari asarlaridan foydalanish orqali o‘quvchilarning ma’naviy kamolotini yuksaltirish va axloqiy tarbiyani takomillashtirish masalalari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Sharq mutafakkirlari, ma’naviy-axloqiy tarbiya, yuksak axloqiy fazilatlar, o‘quvchi shaxsi, ma’naviy kamolot, milliy qadriyatlar, Forobiy, Beruniy, Ibn Sino, Alisher Navoiy, pedagogik meros, tarbiya mexanizmlari.

Bugungi kunda ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadlaridan biri yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash, ularning ma’naviy-axloqiy kamolotini ta’minlashdan iboratdir. Chunki jamiyat taraqqiyoti, avvalo, ma’naviy yetuk, intellektual salohiyatli va yuksak axloqiy fazilatlarga ega bo‘lgan shaxslarni tarbiyalash bilan chambarchas bog‘liqdir. Ayniqsa, yoshlarning ongiga turli yot g‘oyalar va axborot xurujlari ta’siri kuchayib borayotgan hozirgi davrda ularda mustahkam ma’naviy immunitetni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Sharq mutafakkirlarining boy ilmiy-ma’naviy merosi mazkur vazifalarni amalga oshirishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Ularning asarlarida insonparvarlik, adolat, halollik, mehnatsevarlik, vatanparvarlik, ilmga intilish va komillik kabi yuksak fazilatlar keng yoritilgan. Ushbu g‘oyalar yosh avlodni barkamol shaxs sifatida tarbiyalashda muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, mutafakkirlar merosini o‘quv-tarbiya jarayoniga samarali integratsiya qilish orqali o‘quvchilarning ma’naviy dunyosini boyitish, axloqiy qadriyatlarga sodiqligini mustahkamlash hamda ijtimoiy faolligini oshirish mumkin.

Mamlakatimizda ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish, yoshlarni milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash va komil inson sifatida voyaga yetkazish bo‘yicha qator dasturlar hamda konsepsiyalar ishlab chiqilmoqda. Bu esa Sharq mutafakkirlari merosining pedagogik imkoniyatlarini chuqur o‘rganish va amaliyotga tatbiq etish zaruratini yanada kuchaytirmoqda. Mazkur jihatlar tadqiqot mavzusining dolzarbligini belgilaydi hamda o‘quvchilarda yuksak axloqiy fazilatlarni shakllantirishda mutafakkirlar merosidan foydalanishning ilmiy-pedagogik asoslarini tadqiq etishni taqozo etadi.

Sharq mutafakkirlari tomonidan yaratilgan ilmiy va ma’naviy meros nafaqat o‘z davri, balki bugungi zamonaviy ta’lim tizimi uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ularning asarlarida yosh avlodni tarbiyalash, ilm olishga rag‘batlantirish, komil insonni shakllantirish va jamiyat taraqqiyotiga xizmat qiluvchi shaxsni voyaga yetkazish masalalari keng yoritilgan. Mutafakkirlarning pedagogik qarashlari o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, to‘g‘ri qaror qabul qilish va hayotiy muammolarga oqilona yondashish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Sharq allomalari ilm va axloqning o‘zaro uzviy bog‘liqligini alohida ta’kidlaganlar. Ularning fikricha, bilim axloqiy tarbiya bilan uyg‘unlashgandagina inson va jamiyat manfaatlariga xizmat qiladi. Shu sababli mutafakkirlar merosini o‘rganish o‘quvchilarda nafaqat bilim olishga bo‘lgan ehtiyojni, balki yuksak ma’naviy fazilatlarni ham shakllantiradi. Mutafakkirlar asarlarida ilgari surilgan adolat, ezgulik, halollik, mehnatsevarlik va insonparvarlik g‘oyalari bugungi yoshlar tarbiyasida muhim ahamiyatga ega. Ushbu g‘oyalar o‘quvchilarning axloqiy ongini rivojlantirish, ularda ijobiy xulq-atvor me’yorlarini shakllantirish hamda ma’naviy qadriyatlarga sodiqlikni mustahkamlashga yordam beradi. Ayniqsa, allomalar tomonidan ilgari surilgan komil inson konsepsiyasi yoshlarning shaxsiy va ijtimoiy kamolotida muhim nazariy asos vazifasini bajaradi.

Bugungi kunda ta’lim muassasalarida Sharq mutafakkirlari merosidan samarali foydalanish o‘quvchilarning milliy o‘zligini anglashiga, tarixiy merosga hurmat ruhida tarbiyalanishiga va ma’naviy immunitetining kuchayishiga xizmat qilmoqda. Shuningdek, ushbu meros orqali yoshlarda Vatanga muhabbat, milliy g‘urur va fuqarolik mas’uliyati kabi fazilatlarni rivojlantirish imkoniyati kengayadi. Shu jihatdan Sharq mutafakkirlari merosi o‘quvchilarni har tomonlama barkamol shaxs sifatida tarbiyalashning muhim pedagogik vositalaridan biri hisoblanadi. O‘quvchilarda axloqiy fazilatlarni shakllantirish uzluksiz va tizimli pedagogik faoliyatni talab etadigan murakkab jarayondir. Ushbu jarayonda ta’lim muassasasi, oila va mahalla hamkorligi muhim o‘rin tutadi. Axloqiy tarbiya samaradorligi, avvalo, o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilgan pedagogik ta’sirga bog‘liq bo‘ladi. Shu bois axloqiy fazilatlarni shakllantirish mexanizmlarini ilmiy asosda takomillashtirish zarur hisoblanadi.

O‘quvchilarda axloqiy sifatlarni rivojlantirishda namuna ko‘rsatish metodi eng samarali vositalardan biri sanaladi. O‘qituvchi, ota-ona va jamiyatdagi obro‘li shaxslarning ijobiy xulq-atvori bolalarda ma’lum qadriyatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, badiiy adabiyotlar, tarixiy manbalar va Sharq mutafakkirlarining asarlaridan foydalanish o‘quvchilarning axloqiy ongiga kuchli ta’sir ko‘rsatadi. Axloqiy fazilatlarni shakllantirishda interfaol ta’lim metodlaridan foydalanish ham muhim ahamiyatga ega. Muammoli vaziyatlar yaratish, munozaralar tashkil etish, rolli o‘yinlar va tarbiyaviy treninglar o‘quvchilarning axloqiy qarashlarini mustahkamlashga yordam beradi. Bunday faoliyatlar orqali o‘quvchilar turli hayotiy vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilish, o‘z xatti-harakatlarini baholash va mas’uliyatni his qilish ko‘nikmalariga ega bo‘ladilar. Shuningdek, axloqiy tarbiya jarayonida rag‘batlantirish va baholash mexanizmlaridan oqilona foydalanish ham muhimdir. O‘quvchilarning ijobiy xulq-atvori va namunali faoliyatini e’tirof etish ularda yaxshi fazilatlarni yanada rivojlantirishga xizmat qiladi. Tarbiyaviy tadbirlar, ma’naviyat soatlari, davra suhbatlari va ijodiy uchrashuvlar orqali o‘quvchilarning axloqiy bilimlarini amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirish mumkin. Bugungi raqamli davrda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham axloqiy tarbiya samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Elektron resurslar, videomateriallar va ma’naviy-ma’rifiy platformalar orqali yoshlarning axloqiy dunyoqarashini boyitish imkoniyatlari kengaymoqda. Natijada o‘quvchilarda halollik, adolat, vatanparvarlik, insonparvarlik, mas’uliyat va bag‘rikenglik kabi yuksak axloqiy fazilatlar shakllanib, ularning barkamol shaxs sifatida kamol topishiga zamin yaratiladi.

Xulosa qilib aytganda, Sharq mutafakkirlari merosi o‘quvchilarda yuksak axloqiy fazilatlarni shakllantirishning muhim ma’naviy-pedagogik manbalaridan biri hisoblanadi. Buyuk allomalarning ilmiy va ma’rifiy qarashlari yosh avlodni komil inson sifatida tarbiyalash, ularda ezgulik, halollik, adolat, vatanparvarlik, insonparvarlik hamda mehnatsevarlik kabi fazilatlarni rivojlantirishda katta ahamiyat kasb etadi. Ularning asarlarida ilgari surilgan g‘oyalar bugungi kunda ham o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan bo‘lib, zamonaviy ta’lim-tarbiya jarayonining mazmunini boyitishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Sharq mutafakkirlari merosidan ta’lim va tarbiya jarayonida maqsadli foydalanish o‘quvchilarning ma’naviy dunyoqarashini kengaytiradi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat hissini kuchaytiradi hamda ularda ijtimoiy mas’uliyat tuyg‘usini shakllantiradi. Ayniqsa, Forobiy, Beruniy, Ibn Sino, Yusuf Xos Hojib va Alisher Navoiy kabi mutafakkirlarning axloqiy qarashlari o‘quvchilar shaxsini har tomonlama rivojlantirish uchun mustahkam nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Shuningdek, o‘quvchilarda axloqiy fazilatlarni shakllantirish samaradorligi ta’lim muassasasi, oila va mahalla hamkorligining izchil yo‘lga qo‘yilishiga ham bog‘liqdir. Tarbiyaviy ishlarni Sharq mutafakkirlari merosi bilan uyg‘unlashtirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanish axloqiy tarbiya sifatini oshirishga imkon yaratadi. Bu esa yoshlarni turli salbiy g‘oyalardan himoya qilish, ularda mustahkam ma’naviy immunitetni shakllantirish hamda barkamol avlodni voyaga yetkazishga xizmat qiladi.Kelgusida Sharq mutafakkirlari merosini o‘quv dasturlari va tarbiyaviy tadbirlarga yanada kengroq integratsiya qilish, ushbu yo‘nalishda innovatsion pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqish hamda amaliyotga tatbiq etish muhim vazifalardan biri bo‘lib qoladi. Zero, ma’naviy jihatdan yetuk, yuksak axloqiy fazilatlarga ega bo‘lgan yosh avlodni tarbiyalash jamiyat taraqqiyoti va mamlakat ravnaqining eng muhim omillaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi**.** – Toshkent: O‘zbekiston, 2022.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasi**.** – Toshkent, 2019.
3. Forobiy, Abu Nasr. Fozil odamlar shahri**.** – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.
4. Beruniy, Abu Rayhon. Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar. – Toshkent: Fan, 1968.
5. Ibn Sino, Abu Ali. Donishnoma**.** – Toshkent: Sharq, 2005.
6. Yusuf Xos Hojib. Qutadg‘u bilig. – Toshkent: Yulduzcha, 2015.
7. Ahmad Yassaviy. Hikmatlar. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2018.
8. Navoiy, Alisher. Mahbub ul-qulub. – Toshkent: O‘zbekiston, 2017.
9. Navoiy, Alisher. Xamsa. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2020.
10. Musurmonova O. Ma’naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2016.
11. Nishonova S. Komil inson tarbiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
12. Hasanboyev J., To‘raqulov X., Haydarov M. va boshqalar. Pedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2023.
13. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020.
14. Ochilov M. Muallim qalb me’mori. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
15. Yo‘ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2017.